„Arra figyelj, amire városod,
az örök város máig is figyel:
tornyaival, tetőivel,
élő és halott polgáraival.

Akkor talán még napjaidban
hírül adhatod azt, amiről
hírt adnod itt egyedül érdemes.

Írnok,
akkor talán nem jártál itt hiába.”

Pilinszky János. Intelem
(részlet)

Végh Gábor

HARASZTI EGE ALATT

ELŐSZÓ

Végh Gábor
1929-2008

BEVEZETÉS

Városunk jegyzőjének figyelmessége folytán igazi kincs került birtokunkba: két megsárgult borítójú magnókazetta, mely régóta várt megtalálásra valahol egy fiók, vagy egy szekrény mélyén. A hangfelvételeken egy régi haraszti polgár meséli el gyermekkori élményeit, visszaemlékezéseit.

A kazettát hallgatva megelevenedik előttünk a huszadik század első felének Harasztija, a divatos és vadregényes helyek, a Glázer-strand, a HUE-sziget, a homokbánya, a Turján, vagy Tilly bácsi mozija, az akkor még szinte érintetlen természet, hajdan volt gyermekkori játékok, kalandok helyszíne. Sorra jelennek meg előttünk az egykori barátok, a még élő és a már eltávozott játszótársak, régi szerelmek. A hangszalag nyomán képet kapunk, rohamléptékben fejlődő városunk két világháború közötti szépségéről, és fel-felvillannak előttünk mindennapi életének pillanatképei is. Végül egy útravaló gondolattal figyelmeztetve búcsúzik az elbeszélő: észre kell venni és óvni a minket körül vevő szépségeket, és aki ezzel a féltő szeretettel kötődik lakóhelyéhez, annak számára az sokkal-sokkal szebbé és kedvesebbé válik.

Felkutattuk a szerzőt, de a várva várt találkozásra már nem került sor. Végh Gábor, az egykori újságíró 2008. március idusán – igazi patriótaként nemzeti ünnepünkön – csendben elment, magával vitte emlékeit, ismereteit a régi Harasztiról. Nem maradt más, csak ez a kétórányi hanganyagba tömörített önéletrajzi vallomás. Szándékunk, hogy a szöveg szerkesztett változatának közreadásával adózzunk emlékének, és – még ha utólag is – megköszönjük, hogy egykori élményeit megosztotta velünk.

Az írásban hűen követtük az elbeszélt történetet, így az emlékezés ködfátyolán át lehet, hogy egy kicsit hiányosan, kicsit megváltozva, vagy csapongóan, az időrendi sorrendet felborítva elevenednek meg az egykori történetek, s az is előfordulhat, hogy a hallás után lejegyzett nevek egyike-másika pontatlanul jelenik meg az írott anyagban. Mégis megható találkozás ez az egykor élt haraszti emberekkel, a régi utcákkal, épületekkel és tájakkal, amik ma sok esetben már nem találhatók meg. Jó érezni a szerző gyermekkorának helyszínei és szereplői iránti visszavonhatatlan kötődést, amely Végh Gáborhoz hasonlóan oly sokunkat láncol Dunaharasztihoz.

Gáll Sándor

GYERMEKKORUNK HARASZTIJA

Ebben az elbeszélésben nem csak pár tucat haraszti fiú gyermekkori romantikája elevenedik meg, hanem a háttérben ott van egy községnek a romantikája is abban a létező arculatában, amely egy élő, létező múltja volt Dunaharasztinak. Történetem az 1940-es évek elején kezdődik el, a Jókai utca 33 számban. Itt laktam akkor szüleim házában, mint iskolás gyerek. Akkor, fél évszázaddal ezelőtt Haraszti amolyan „vadvízország" volt. Sok nádas, kákás terület volt még a község belterületén. Az egyik ilyen mocsaras képződmény a mai Hősök tere helyén volt. Tele volt náddal, kákával, békalencsével, békával, és időnként még kacsák is úszkáltak benne. Nagy esőzések idején úgy megtelt vízzel, hogy még a Némedi utat is elöntötte. Havasi András bíró és Földváry Aurél, az akkori főjegyző elhatározták, hogy hősök terét létesítenek a helyén.

Egy napon észrevettem, hogy a házunk közelében, az Arany János utcában keskeny sínpárt fektettek le, s nemsokára lóvontatta csilléken elkezdték elhordani azt a dombhátat, ami a Jókai utcai házunkkal szemben volt.

A Hősök tere helyén lévő kacsaúsztató

Ezt a dombhátat úgy képzelhetjük el, hogy a Kőrösi Csoma Sándor Iskola alapszintjét gondolatban meghosszabbítjuk a Jókai és annak folytatásával, az Eötvös utcával párhuzamosan egészen a vasútig. Ez több méter magas dombhát volt, mely kiemelkedve az utcából belenyúlt a Soroksár felé eső határba.

A Lemenő Nap Dombja 2000-ben. Ma már nem látható

Mi, akkori gyerekek hamarosan felfedeztük a csillézést. Ez abból állt, hogy amikor műszak után a dolgozók kitették a csilléket a sínek mellé, mi alkonyattájt kilopóztunk oda, és egy-két járművet visszatettünk a sínre. Néhányan beleültünk a tartályba, és egy erős, ügyes fiú a csille mellett szaladva meghajtotta azt, és mikor a jármű lendületbe jött, akkor ő is felugrott rá. Ezt neveztük mi csillézésnek. Azonban ez nem volt teljesen veszélytelen játék, elsősorban balesetveszélyessége miatt, másodsorban a szülők miatt. Igaz, akkoriban Harasztinak ez a része még alig volt beépülve, és kevés volt a veszélye annak, hogy a ritkán épült házakból a felnőttek észrevesznek bennünket. Jobban féltünk mi a kakastollas csendőröktől, bár én akkoriban jó néhány csillézésben részt vettem, de soha nem találkoztam velük. A csendőrök a Petőfi utcában állomásoztak, Mihálcz Pali édesapja volt az őrsparancsnok. Akadt azonban a csendőröknél is nagyobb veszély, ami a csillézést illette. Ezek az indiánok voltak. Igen, az indiánok! Természetesen nem kell mindjárt az amerikai Sziklás hegység delavárjaira, vagy mohikánjaira gondolni, csak amolyan kis miniindiánokra. Vezérük Tornai Jóska volt, és ő találta ki az egész indiánosdit is. Volt tollas fejdísze, mokaszinja, íja és mindenféle kelléke, ami igazi indián látszatát keltette. Főhadiszállásuk a Rákóczi-ligeten volt egy dombon. Ez a mai Táncsics utcával szemben volt, mintegy száz-kétszáz méterre a határban. Be volt nőve bozóttal, szekérút vezetett át rajta, és magas jegenyék szegélyezték. A falu és a domb között volt egy „Szentkútnak” nevezett kegyeleti hely, emlékszem, bizonyos ünnepnapokon még az iskolával is kimentünk oda.

Egy indián Tornai József csapatából

Amikor Tornai indiánjai megjelentek a csilléknél, azonnal átvették a hatalmat, s aki csillézni akart közülünk, annak el kellett ismerni az indiánok elsőbbségi jogait és törvényeit.

Én a Jókai utcából mentem mindennap a Rákóczi utcai iskolába, rendszerint az Arany János utcában a futballpályáig, amelynek akkor fapalánkból volt a kerítése. A pálya Mindszenty utcai sarkánál találkoztam gyerekkorom legbelsőségesebb barátjával, iskolatársammal, Pál Sanyival. Ő a Deák Ferenc utcában lakott, és egy HÉV-motorvezető fia volt. Innen együtt mentünk át a vasúton, el a Varga hentes előtt az elemi iskolába, melynek akkori igazgatója Cseh Tivadar volt. Osztályfőnököm Gábler tanító néni volt, akit nagyon szerettem.

Sanyival később polgári iskolába is együtt jártunk. A polgári igazgatója Képessy Béla volt. Tanítás után sokszor mentünk együtt úgy haza, hogy végigsétáltunk a Fő úton az Erzsébet utcáig, amivel szemben már akkor is megvolt az a lépcső, ami a HÉV sínek alatt a Dunához vezet. Akkor ez a lépcső sokkal szebb volt, és a Duna is másképp nézett ki, mint ma. Csak érdekességként említem, hogy a Hősök terén álló szobor eredetileg itt, a lépcső mellett volt felállítva, és csak a tér avatására lett áthelyezve mai helyére.

Sanyival áthaladva a híd alatt, Soroksár irányába a parton mentünk tovább. Itt mindig akadt érdekesség nekünk, gyerekek számára, akik nagyon szerettük a természetet, a növényeket, állatokat, a homokdombokat, és különösen a vízi világot. Bandukoltunk egészen a „Lejtős” útig. Mi neveztük

A Duna felé vezető lépcső. Ma már ez sem található

Ugyanitt állt a Hősi emlékmű 1937-ig

így el ezt a meredek utcát, ami ma is meg van, és a Duna-partról vezet fel a Fő útra a volt Autótechnika-telep mellett. Fenn a sarkon a csónaképítő Burján bácsi háza állott, akinek Vera nevű leányával jó barátságban voltam. Átlépve a HÉV-síneken máris a Jókai utcában voltunk, s úgy búcsúztunk el egymástól, hogy tanulás után a homokbányában találkozunk. Már többször elgondolkodtam azon, hogy én, Sanyi és a környékbeli gyerekek azért nem lettünk híres feltalálók, kutatók, orvosok, mert közel laktunk a homokbányához, ugyanis ez, az akkor már használaton kívül lévő homokbánya rendkívül nagy vonzerőt jelentett számunkra. Igaz, voltak más homokdombok is akkoriban Harasztin. Ilyen volt a Kálvária-domb is. Akkor is ott állt a kápolna a tetején, de mögötte három kereszt volt. Ide jártunk szánkózni télen, mert a domb lankái hosszan elnyúltak a Magyar, a Domb és a Szőlőhegy utcák felé. Az ottani dimbes-dombos terület még őrzi ennek a vidéknek a hangulatát. A világháborúban a Kálvária dombon légelhárító üteg is volt elhelyezve.

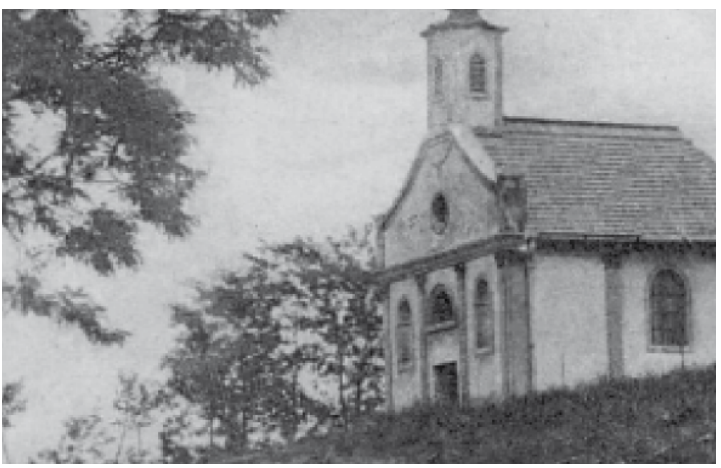

Egy másik híres dombja volt Harasztinak a Kerczinger-domb, mely a Némedi út bal oldalán a mai Tavasz utca környékén található. A domb tetején egy „Bagolyvár” nevű épület állt. Azt mondják, ez egy üzem része volt, ahol egy feltaláló kísérletezte ki a klingelit nevű tömítést. Ennek semmilyen írásos nyomát nem leltem, csak a szájhagyomány útján hallottam, nem tudom igaz-e? Az épület egyes részei még ma is megtalálhatók.

VADVÍZORSZÁG TITKAI

Amint már említettem, Haraszti nem csak homokdombjairól volt nevezetes, hanem vadvízország is volt. Egyik leghíresebb lápos rész az úgynevezett

Turján volt, mely a határban a mai sóderbányák közelében volt, a Némedi úton kifelé menet bal kéz felé. Mai napig sem tudom e szó nyelvtani jelentését, de nekünk fiúknak akkor ez egy titokzatos, vadregényes, lápos tájat jelentett. Ez egy mélyebb része volt a dombos, homokos területnek, és valószínűleg sok-sok év alatt alakult ki. Tele volt kákával, náddal, békalencsével, vízililiommal, békával, piócával, a környékén vízisiklókkal. Nyáron megjelentek a gólyák, gémek, vadkacsák. Nyomaiban még ma is fellelhető néhány nádas, zsombékos rész, mely őrzi az egykori romantikus vízivilág emlékét. A Turján felett – Soroksár felé – a homokos dombokon erdők, többnyire akácosok voltak, melyekben rókák és üregi nyulak is tanyáztak. A határban pedig vadnyulakat lehetett gyakran látni. Ez a vidék is fontos helyszíne volt gyermekkorunknak. Barátommal, Sanyival sokszor próbáltunk átgázolni a Turjánon. Végh Vili kitalálta, hogy gólyalábakon lehet átkelni ezeken a vizeken, és mi nagy lelkesedéssel gázoltunk be a Turjánba, de Sanyi és én sohasem tudtunk még csak a közepéig sem jutni. Hasonlóan nagy kiterjedésű nádas terült el a Némedi út jobb oldalán is, a mai Universum Kemping délkeleti részén, és elnyúlt egészen a Glázer-erdőig, mely egy haraszti gazdálkodó család tulajdonában volt. A szépen gondozott erdőbe mentünk ki minden évben Mada-

A Turján napjainkban

rak és Fák Napján az iskolával. Ez a nádas hatalmas kiterjedésű volt, belső részén egy szigetszerű bozótossal, amit csak nehezen lehetett megközelíteni. Állandóan hallani lehetett a bíbicek csipogó hangját.

Emlékszem, egyszer egy hideg téli napon kimentünk korcsolyázni a Turjánosba. Előtte olvadás következett be, és az újra beállott hideg vastag jégpáncélt hozott létre, mely még a Némedi utat is lefedte. Vígan korcsolyáztunk, szinte észre sem vettük, hogy sűrű, szinte átláthatatlan köd ereszkedett a Turjánra. Hirtelen szállt le az este. Mi a hideg, ködös éjszakában teljesen elvesztettük a tájékozódó képességünket. Hosszas bolyongás után, nagy sokára értünk csak be a felső sorompónál a vasúti sínekhez. Ekkor tanultuk meg tisztelni a természet erőit, és láttuk be a szülői intelmek jogosságát, hiszen ebből a kalandból baj is történhetett volna.

Volt egykor Harasztin egy úgynevezett „Jakab-tó". A tó a Jakab családról kapta a nevét, akik most is arrafelé laknak a Knézich utcában, a volt buszforduló környékén. Valamikor itt egy egész tórendszer volt, a Némedi út és a Tóköz utca között, és egészen a Tavasz utcáig tartott. Nem voltak túl mély tavak, de nagyobb esőzések után szinte egybefüggő vízfelület jött létre. Emlékszem, ilyenkor a Hajnal utcán nem lehetett száraz lábbal átkelni. Tavasztól pedig olyan hangos békazene vette kezdetét, hogy azt a MÁV Szimfonikusok is megirigyelhették volna. Télen gyakran korcsolyáztunk ezen a helyen.

Volt tehát romantikája akkoriban Dunaharasztinak. Mi, gyerekek mindenütt jól éreztük magunkat, minden hely a mienk volt; utcasarkok, grundok, homokdombok, nádasok, tavak, ahol jól lehetett indiánost játszani, focizni, télen korcsolyázni, szánkózni. A mi gyermeki fantáziánk még varázslatosabbá tette játszóhelyeinket, indiánok voltunk, vagy sápadt arcúak, cowboyok, ahogyan éppen Tilly bácsi mozijában láttuk. A mozi az Erzsébet és Arany János utcák sarkán lévő Naszály péküzlet mellett volt két házzal. Az épület ma is áll, azóta átépítették, bár moziként már nem üzemel.

SÁRKÁNY NÉNI

Nem lenne teljes a kép, ha kihagynám a történetből Sárkány nénit. Az idős asszony legendává vált köztünk, ugyanis egy náddal, sással benőtt tavacska közepén álló szigeten egyedül élt kis házában. Voltak más hasonló egyedül élő asszonyok is, de Sárkány nénit sokan boszorkánynak tartották. Egyesek még azt is látni vélték, hogy seprűnyélen repkedve varjúkárogással átkozza meg azokat, akik nyugalmában háborgatni merészelik. Elhatároztuk

Tilly bácsi mozija az Erzsébet utcában

hát, hogy egyszer megnézzük belülről a házat. Pál Sanyi, Visnovits Jóska és én közel laktunk Sárkány néni rejtélyes birodalmához. Egyik napon, mikor az idős asszony botjára támaszkodva kijött a keskeny gyalogösvényen az Arany János utca felé, mi beosontunk. Egy egyszerű vályogházat találtunk, a konyhában a földes padlón béka ugrált. Semmi különöset nem találtunk. Még nagyban nézelődtünk, amikor hátunk mögött vészjósló rikácsolást hallottunk: Sárkány néni érkezett haza, és botjával kergetett minket kifelé. Mi, akik pedig bátor cowboyok voltunk, most a könnyebbik megoldást választottuk: nyakunkba kaptuk a lábunkat, és gondolkodás nélkül vetettük be magunkat a Vörösmarty utca felé a nádasba, amely majdnem ellepett bennünket, de mi mentünk, futottunk, szinte látva, amint Sárkány néni tüzet fúj utánunk a hátunk mögött. Kínos volt az eset, mert a többi fiú valahogy tudomást szerezve a dologról, nagyon kinevetett minket.

Barátom, Sanyi, aki a Sárkány néni-féle kudarcban jelentősen érintve volt, egy nap összehívott hármunkat, és egy nagy papírlapot terített ki elénk. A papíron egy sárkány tervrajza volt. Jó egyhetes munka után el is készítettük a több mint két méter hosszú és egy méter széles sárkányt. A végére vagy hét méteres, színes papírokból készült farkat kötöttünk. Elkészítettük

Lujza néni boltja a Kossuth Lajos utcában

a sárkány vitorláját is: ahogyan emlékszem, hatalmas fogaival ijesztően vigyorgó arca volt, és még a nyelvét is kiöltötte, mintha tüzet okádna. Egyszóval szuperprodukció volt. Miután készen lettünk, elmentünk Lujza néni boltjába, és néhány gombolyag erős cukorspárgát vettünk. Lujza néni boltja a Mindszenty és a Kossuth Lajos utca sarkától két házzal beljebb volt, a pékség mellett. Készítettünk egy racsnit, amit felerősítettünk Sanyiék padlásajtajára, és feltekertük rá az összes spárgát, majd elkezdtük reptetni a sárkányt. Többszöri kísérlet után végre belekapott a szél a sárkányba, és az fenn repült a levegőben. Ekkor Visnovics Jóska ügyesen Sárkány néni háza fölé navigálta a mi sárkányunkat, majd ott rögzítette. Nagyon boldogok voltunk: Sárkány néni háza felett vidáman és gúnyosan vigyorgott kinyújtott nyelvvel a mi sárkányunk. Egyszer azonban egy nagyobb szél kitépte a rögzítésből a cukorspárgát, és a sárkányunk önállósította magát. Különös, hullámzó delfinmozgással úszott a levegőben, és egyre jobban távolodott tőlünk. Szélsebesen repült, és szinte percek alatt jutott el a Deák Ferenc utcából a vasúti sínek fölé, ahol hatalmas szaltó után alábukott a Baross utcába, Nagy Jancsiék háza elé. Mire végre odaértünk, sárkányunk, amely olyan büszkén szállt, mintha valóban Sárkány néni lápvilágából emelkedett volna ki, már

halott volt. Legalábbis számunkra úgy tűnt, mintha meghalt volna, hiszen többet jelentett, mint egyszerű játék. Ez is része volt gyermekkorunknak, annak a gyermekkornak, ami olyan tragikus hirtelenséggel ért véget, mint büszke sárkányunk, amely nemrég még ott diadalmaskodott Haraszti egén.

Ahogyan visszagondolok magunkra, a különböző csapatokba verődött romantikus fiúkra, felelevenedik előttem, ahogy végigjátszottuk Haraszti vízi világában, vagy homokdombjain azokat a kalandokat, amelyeket regényekben olvastunk, vagy Tilly bácsi mozijában láttunk – húsz fillérért. Ezt a romantikát erősítette a táj vadregényessége is. Sajnos ma már nincs Turján, nincs Jakab-tó, és Kerczinger-domb sincs, ahogy nincsenek haraszti indiánok és cowboyok sem, amilyen a mi nemzedékünk volt.

KINCSKERESÉS

Egyik nap lovas kocsi állt meg Jókai utcai házunk előtt. Építőanyagot hozott „Mejzli Pubi" fatelepéről, a Fő útról, ahol most a CBA áruház áll. Az építőanyagból egy ügyes kezű asztalos néhány hónap alatt modern nyúlfarmot épített az udvarunkon. Mivel akkoriban nagyon divatosak voltak az angóra nyúl prémjéből készült cikkek, édesanyám elhatározta, hogy nyúlfarmot létesít. Ez nagyon költséges beruházás volt. A hozzánk járó állatorvos – Angi

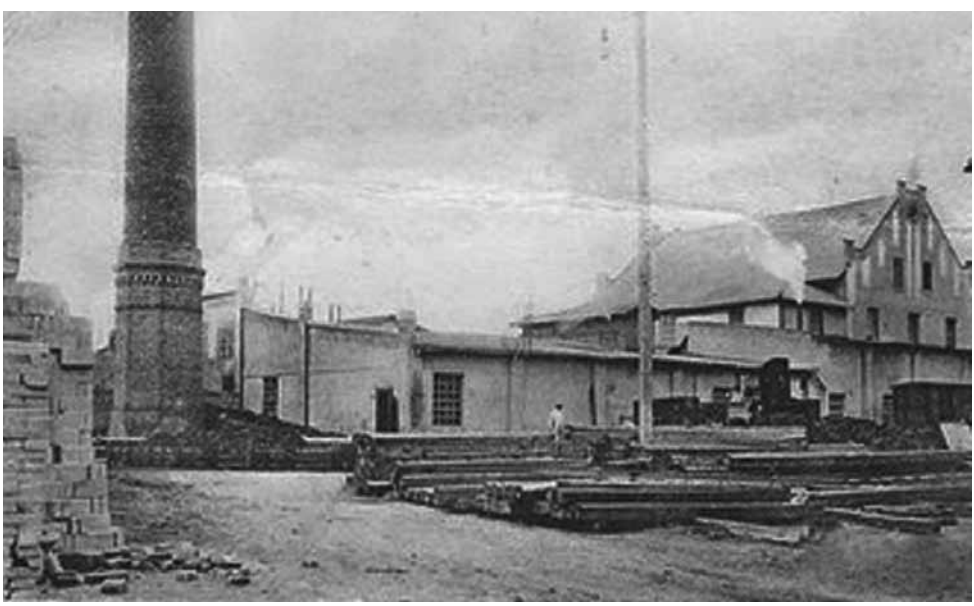

A régi tégla- és cementgyár

Csaba Géza (?) - szerint a mi farmunk volt az ország második legmodernebb nyúlfarmja akkoriban. Egy holland tenyész bak nyúl ára elérte a 600 pengőt is. Én ekkor polgári iskolába jártam. Nekem is kellett segíteni a nyulak körül, de voltak saját nyulaim is, ezeknek magam vettem takarmányt, és én adtam el őket – főleg a húsuk miatt. De hasonlóképpen volt a többi diáktársam is. Mindegyikünknek meg volt a tanulás mellett az otthoni feladata. Amikor ezt elvégeztük, akkor szabaddá vált a világ, miénk volt Haraszti.

Közvetlen szomszédunk az „újságos Pista bácsi" volt, aki arról volt nevezetes, hogy nagyon szerette a kisfröccsöt, felesége pedig arról, hogy nagyon nem. Pista bácsi sokszor adott nekem pénzt és üveget, hogy hozzak bort a Fő útról a Marek kocsmából, vagy a Glázer-vendéglőből. Hogy az asszony ne tudjon a dologról, a tranzakciót a kert végén lévő bokrok között folytattuk le. Pista bácsi hálából sok, úgynevezett „piff-puff" könyvet hozott nekem a HÉV-állomásnál lévő újságos árudájából. Így hát sok kalandregényem volt, indiános, cowboyos, légiós és egy kalózregény is, mely óriási hatással volt rám. Annyira belebolondultam, hogy még álmomban is folytatódott a kalózregény, ahol velünk szemben a homokbányában véltem tudni a kalózkapitány elásott kincsének a helyét. Készítettem is egy réginek kinéző térképet, és társat kerestem a kincskereséshez

Második szomszédunkban Guttyánék laktak. Guttyán bácsi a HÉV-nél volt pénztáros. Az ő fia volt Pista, akit mi Petyának neveztünk. Ő volt köztünk a legkisebb, és mindenre hajlandó volt, hogy velünk játszhasson. Őt szemeltem ki kincskeresésre. Megígérte, hogy senkinek sem szól a dologról, és hajlandó volt velem alkonyatkor egy ásóval kijönni a homokbányába a térképen megjelölt helyhez Ott hozzákezdtünk a kincskereséshez. Én irányítottam, ő ásott. Pár nap múlva akkora volt a gödör, hogy csak létrával lehetett kijönni belőle, Petya megmakacsolta magát: nem volt hajlandó egy ásónyomot sem tovább ásni, mert úgy sem találunk kincset – mondta. Én rábeszéltem, hogy még egy napig tartson ki. Kitaláltam egy „régi kalózszokást", miszerint éjfélkor a hold árnyéka mutatja meg az elrejtett kincset. Így is lett. Én már jó előre elástam állati csontokat, és egy régi rézdobozt, melybe mindenféle régi pénzeket és értéktelen bizsut tettem. Most már ketten ástunk. Hallatlan volt az öröm, amikor Petya ásója beleakadt a csontokba és a rézdobozba. Örömében felkapta a kincset, feliramodott a kis létrán és elszaladt az éjszakába. Petyáék udvarában volt egy különálló kis ház. Ennek a padlására egy létrával lehetett feljutni. Ide zárkózott be Petya a megszerzett kinccsel. Nem tudtuk hol van, másnap sem láttam. Estefelé kezdte el keresni édesanyja a fiút, aki - mivel az egyik szomszéd időközben kölcsön kérte a létrát – nem tudott lejönni a padlásról. Sanyival úgy mentettük meg, hogy ruháskosárban,

egy kötél és a padlásajtóra szerelt csiga segítségével leeresztettük a földre. Szerencse, hogy a padláson régebben tároltak kukoricát és egyéb dolgokat, így az akkor használatban lévő csigaszerkezet még megvolt.

Nemsokára azt hallottuk, hogy a téglagyárban aranyat találtak az iszapos talajban. Én, Sanyi, Visnovics Jóska és Petya elhatároztuk, hogy felderítjük a hallottakat. Egyik napon, szürkületkor elindultunk. A téglagyár a mai Móricz Zsigmond utca és a vasúti sínek közötti területen volt. Kis akciónk hamar véget ért, mert Petya beleesett egy mély, iszapos gödörbe – alig tudtuk kihúzni, s így már fordultunk is vissza hazafelé. Igen ám, de olyan iszaposak, agyagosak lettünk, hogy így nem lehetett haza menni. Meg kellett mosakodni. Ez nem volt túl nagy gond, mert nyári szünidő volt, jó meleg. A kérdés csak az volt, hol történjen a tisztálkodás. Közelünkben, a Jókai utcában volt egy mély kráterszerűség, amely az esőzések során megtelt vízzel, és az napokig, de volt, hogy hetekig is megmaradt. Hát itt történt meg Petya fürdetése. A „tiszta" fiút hazakísértük. A házból cimbalommuzsika szűrődött ki, mert Petya édesapja munka után néha játszott hangszerén. Fia hazatérése után azonban abbamaradt a citeraszó. Megálltunk az ablaknál és hallgatóztunk, de amikor kisvártatva Petya C-dúrja szólalt meg a lakásban, jobbnak láttuk, ha odébb állunk, és mi is hazamegyünk.

AZ ALAGÚT

Mindig volt valami esemény életünkben, ami felkeltette érdeklődésünket. Ha pedig mégsem, akkor mi kerestünk. A polgári iskolából egy fiú hozta a

Az egykori „török-ház"

hírt, hogy van a Fő úton van egy nagyon öreg ház, amely még a török időkből származik.* Ebből a házból egy öreg alagút vezet a községházára, és egy másik a Duna partján lévő kazamatákhoz.

Akcióba kezdtünk, Sanyi és én. Harmadiknak – ha jól emlékszem - egy Pálinkás nevű fiú csatlakozott. Ő hozott karbidlámpát, kötelet és egyéb barlangászfelszerelést. Egyik este, nem túl későn bementünk az épületbe. Ennyi év távolából szinte álomképnek tűnnek az emlékek: lementünk a pincébe, és ott egy nagy vasajtót találtunk. Voltak nálunk régi kulcsok is. Hogy milyen módon, már nem emlékszem, de kinyitottuk az ajtót, ami mögött egy folyosót találtunk. Bemerészkedtünk, de néhány méter után kialudt a karbidlámpa, így visszavonultunk. Határozottan emlékszem az alagútra, mely a községháza felé vezetett. A Duna felé vezető alagútba nem mentünk be, igazából azt sem tudom, hogy volt-e ilyen egyáltalán, nem emlékszem rá. Később a történelemtanárunktól érdeklődtünk a régi házról, de csak óvatosan, nehogy az esti látogatást és a nyitva hagyott vasajtót számon kérjék rajtunk.

A MI HÁBORÚNK

A II. világháború vége előtt egy évvel a gyerekek között is háború tört ki a homokbányában a ligeti és a falusi gyerekek között. Egyik barátunk, Hausznek Jancsi a homokbánya közelében lakott a Soroksár felé eső határban, egy tanyaszerű kis házban Lidi nénivel, az édesanyjával. A homokbányát körbe több méter magas partfal szegélyezte. A sárgásbarna partoldalban rengeteg parti fecske élt. Jancsi egy ilyen magaslaton épített egy várat. Egyik napon hazaérve látta, hogy a várat valakik lerombolták. Mi a ligeti fiúkra gyanakodtunk. Jancsi helyrehozta a várat, de néhány nap múlva ismét lerombolták. Ezzel betelt a pohár, ez már indok volt a hadüzenetre! Készültünk tehát a háborúra. Mivel én laktam legközelebb a falusi fiúk közül a homokbányához, a mi udvarunkba kezdtük összegyűjteni a háborús kellékeket és felszereléseket. Szüleim ezt nem nehezményezték, mivel sokszor játszottunk már nálunk, és nem gondolták, hogy mi egy komoly háborúra készülünk. Elmentünk Valentin néni boltjába, amely nem messze a ligeti iskolától Varga hentes üzletével szemben volt. Ott vettünk egy forgópisztolyt, bőröveket és pisztolytartókat készítettünk, úgy ahogy azt Tilly bácsi mozijában láttuk a filmeken. Kezdtünk cowboyokká válni. Nekem és Sanyinak

* *A Granárium épületéről van szó. Helytörténeti kutatások igazolják az alagút létezését a mai városháza felé, lehetséges, hogy a Duna felé is lehetett alagút, de erre konkrét források nincsenek. Kazamaták létezését semmilyen helytörténeti forrás sem említi. - szerk.*

volt egy korbácsunk, melybe egy nagy „Z” betűt égettünk, mert a moziban láttunk egy filmet, aminek az volt a címe, hogy „Z a korbácsos ember”.

Ahol most a Kőrösi iskola van, ott régen szőlőskertek voltak. Nem messze az iskolától - a vasút felé – egy magasan fekvő terület volt, ez a mostani iskolaudvarnál is magasabban feküdt. Ez a terület végződött egy meredek partfalban, és innen terült el majdnem a vasútig a mélyen fekvő homokbánya. Itt építettük meg – mi falusiak – a fellegvárunkat. Vagy két hétig dolgoztunk rajta minden nap. Mintegy háromszor hat méter alapterületű volt. Volt magasabban fekvő védrendszere, és másfél-két méter mély saját barlangrendszere is. Volt egy tíz méter hosszú alagútja is, melyben csak négykézláb lehetett közlekedni. Ebbe még szellőzőnyílást is kellett fúrni, mert rendre elaludt a karbidlámpánk. Voltak fedett bástyái, lőrései, amelyek mellett homokból gyúrt, megkeményedett bombák voltak felhalmozva. Fegyverzetünk íjakból, nyílpuskából, fakardból, fából faragott coltokból állt. Volt lasszónk, mindenféle sombrerónk, amelyek használt, egykor divatos női kalapokból lettek kialakítva. Én a keresztanyám egy szép kalapját csentem el az „egyenruhához”.

Még egy elemmel működő, saját készítésű telefonunk is volt, mellyel a csapategységek között tarthattuk a kapcsolatot. A háborús helyzet két napig tartott, és egy tűz vetett neki véget. Mi a szigeti fiúkat hívtuk segítségül. A szigeten és környékén lakó fiúk nem voltak sokan, de erős csapatuk volt. A két Schmidt fiú erős, jól verekedő srác volt, és nem szerették a ligetieket, már korábban is problémájuk volt az „indiánokkal”. Nálunk a várban Sanyi volt a parancsnok, én meg a hadműveleti irányító, mert én laktam legközelebb birodalmunkhoz. Örültem a vezető beosztásnak, mert velünk volt a csónaképítő Burján bácsi lánya, Vera, akivel nagyon szerettük egymást. Én neki adtam a saját készítésű fegyvereimet és az édesanyám varrta cowboy övet is. Vera amazon típusú lány volt, az egri nőket idéző bátorsággal harcolt, és megfogadta, hogy az élete árán is megvédi a várat, melyen ott lobogott a narancs alapon vörös napot és fekete holdat ábrázoló zászlónk. Velünk szemben, a vasút felőli oldalon a ligeti indiánok piros-fehér-zöld zászlaja lengett. Egy vasárnap délelőtt a ligeti indiánok annyira szorongattak minket, hogy egészen visszavonultunk a várba. Ekkor megérkeztek a szigeti fiúk. Mi új erőre kaptunk, és lángoló nyílvesszőkkel kezdtük lőni az ellenséget. A nyílvesszőktől hamarosan tüzet fogott a száraz fű és gaz, valamint a homokbányában burjánzó nyárfacserjés is, fekete füstbe burkolva a környéket. Ez még ádázabb harcra buzdított mindannyiunkat, egészen addig, amíg meg nem jelent tornatanárunk, Lettner János két csendőr kíséretében. Ez rögtön véget vetett a háborúnak, amit mi a sajátunknak érzett homokbányáért vívtunk.

AZ IGAZI HÁBORÚ

Ugyanebben az időben zajlott a Kárpátokban egy másik háború is, igazi fegyverekkel, igazi katonák között. 1944-et írtunk ekkor. Mi gyerekek, csak a moziból ismertük a háborút, annak is csak a hősies, teátrális látványa fogott meg. Emlékszem, első találkozásom a valódi háborúval akkor történt, amikor német – Wermacht, vagy Waffen SS, már nem tudom – csapatok vonultak át Harasztin. Megálltak pihenni, és mi gyerekek odaszaladtunk, csodáltuk a fegyvereket, az önjáró löveget, a tankot, a négycsövű géppuskát. Tanárnőnk németül beszélgetett a katonákkal: megtudta, hogy Szerbiába mennek elfoglalni az országot. Ekkortájt volt, hogy mi átköltöztünk a Horthy Miklós utca 18-ba. Nagynéném a Pázmány Péter utcában építkezett,

Liberátor

mi Sanyival az alapozásnál segítettünk, amikor apró fényes pontok jelentek meg az égbolton. Repülőgépek voltak, Liberátorok. Azt mondták, hogy nyolc-tízezer méter magasan is repültek. Megjelenésük után nem sokkal éktelen zaj követte őket. Megtudtuk, hogy a Horthy-ligeti repülőgépgyárat bombázták. Édesanyám, aki ott dolgozott, mesélte, hogy a támadást egy betonbunkerben vészelték át, és hogy voltak, akik nem mentek be a bunkerbe, hanem a fák közé menekültek. Közülük nagyon sokan meghaltak. Ezt hallván összeszorult a torkom, és már nem tűnt olyan csodálatos és hősi kalandnak a háború.

Ezt követően szervezték meg Harasztin is a légiriadót. Én, mint polgári iskolás, többször be voltam osztva ügyeletbe. Ez annyit jelentett, hogy egy világvevő rádió mellett kellett ülni, és ha a meghallottuk a német nyelvű „Flieger Alarm"-ot, a légi riadót, egy kalapáccsal vas sínt kellett verni jelzésképpen. Esténként kék csomagolópapírral kellett beborítani az ablakokat: életbe lépett a kötelező elsötétítés. Egyszer beosztottak a községháza udvarán lévő fatoronyba is barátommal, Tamási Gyurkával. Ez a torony a mai Helytörténeti Emléktár fölött volt, és egy kis csapóajtón lehetett oda kijutni. Fent volt egy kézi hajtású sziréna. Vasárnap délelőtt volt, kellemes napsütés. Mi ott fönt elálmosodtunk, és hamarosan el is aludtunk. Arra ébredtem, hogy valaki dörömböl, fel akart jönni a toronyba, de nem tudott, mert Gyuri a csapóajtón feküdt. Még nem voltam teljesen ébren, azt hittem, hogy riasztani kell, és éktelen szirénázásba kezdtem. Gyurka édesapja, aki a helyi tűzoltóparancsnok és helyettes légóparancsnok volt, nagyon mérges lett, hogy pont az ő fiának a szolgálata alatt történt légoltalmi riasztás, és lett fellármázva oktalanul a békés, csöndes vasárnapi falu.

Több háborús emlékem is van. Egyik napon több fiú jött, és hívott a Kis-Duna partjára, mert egy liberátor zuhant oda az éjjel. Mi lerohantunk, és még láttuk a gép orrában a szénné égett holttestet. Azt mondták, hogy a bombatiszt volt. Egy másik alkalommal Sanyival a Némedi úti vasúti aluljárónál jöttünk, amikor megállt mellettünk egy német és egy magyar katona. Egy hordágyat nyomtak a kezünkbe, amivel egy sebesült német tisztet kellett elhoznunk a páncélos árok mellől egy házból. Akkor az oroszok már a MÁV-alsó területén voltak, néhány lövedék is elfütyült mellettünk, mert a ház egy nyílt területen volt. Ekkor láttunk először sebesült katonát. Ahogy lélegzett, úgy hullámzott a vér a mellkasán lévő lőtt seben. Emlékszem, hogy egy nyári napon a Hősök terére lettünk kivezényelve többedmagunkkal, ott egy fekete ruhás embert fogadtunk, aki kezet fogott velünk. Szálasi Ferencnek hívták. Menyasszonya, Lutz Gizella a Petőfi utcában lakott, mi is ismertük. Gyermekfejjel még nem tudtuk, hogy ki is volt Szálasi, és később milyen gyászos szerepe lett a magyar történelemben.

Nemsokára elérte a front Dunaharasztit. Mi a Horthy Miklós utcából átköltöztünk Fajta bácsiék pincéjébe. Fajtáék gazdálkodó emberek voltak, és a Hősök terén álló szobor mögött laktak. Boroshordók közt aludtunk, egészen addig, amíg egy német tábori csendőr és egy magyar tiszt jött és közölte, hogy el kell hagyni Harasztit, mert hadműveleti terület lett. Elindultunk. Sokan, batyukkal, csomagokkal, babakocsit tolva gyalogoltunk Pest felé. Fájdalmas látvány volt a menetoszlop. Útközben igazoltató állomások voltak, német, magyar és nyilas ellenőrökkel.

Én a Ferencvárosi-pályaudvaron vészeltem át az ostromot, csak 1945 március elején tértem vissza Harasztira. Voltak néhányan, akik a kiürítés ellenére sem hagyták el a falut, ők mesélték el az itthon történteket. Nagyapám súlyos lábsérülést szenvedett, őt Bollobás doktor gyógyította a házában - mely a mai posta épülete – kialakított kórházban. Édesanyám csak 1947-ben jött haza. Olvastam a Dunaharaszti Nemzeti Bizottság politikai igazolását munkavállalás ügyében, miszerint Végh Gáborné „politikailag nem esett kifogás alá, és a népi érdekeket nem sértette." Egy másik dokumentum szerint „Igazoljuk, hogy 1944 április 17-én községünkre 66 romboló és több száz gyújtóbomba esett. A Horthy Miklós u. 18-as számú ház lakásai is megsérültek, és az ott lakókat bombakár érte." Valóban, Harasztin sok sebet ejtett a háború, de megkezdődött az újjáépítés. Volt azonban sok olyan seb is, melyet nem lehetett kijavítani, vagy újjáépíteni. Ezeket a sebeket emberek okozták embereken, és ezeket sosem lehet begyógyítani. Egy régi, a polgári iskolában tanult vers jut az eszembe:*

El ne add az ősi házat,
el ne add az ősi telket,
hol a csűrön késő estig
gólyamadár kelepelt.

Ha elfáradsz a világban:
gyere haza megpihenni,
az öreg fák árnyékában,
szép időkre emlékezni.

Rád nevet, mint hajdanában,
a cseresznye, piros alma,
gyermek leszel újra, fiam,
s belefogsz egy régi dalba.

El ne add az ősi házat,
el ne add az ősi telket,
hol a csűrön késő őszig
gólyamadár kelepel.

Én mindig hű maradtam Harasztihoz, csak akkor hagytam el, amikor erőszakkal kitelepítettek, 1944 őszén.

* *Pósa Lajos: Anyám intése című vers – szerk.*

A régi Duna-part. Később itt épült a hajógyár

A GLÁZER-STRAND

Gyermekkorunk egyik nagy szerelme a Glázer-strand volt. Tulajdonosa egy gazdálkodó család volt, akiknek a Fő úton, a HÉV-felső állomással szemben volt vendéglőjük. A vendéglő egyben fogadó is volt, nem csak betértek a fővárosba, a pesti piacokra árut szállító szekeres gazdák, kereskedők, hanem szállást is kaptak. A vendéglő még ma is megvan, de a tetővel fedett szín, ahova a szekerek és lovak álltak, annak helyén egy időben munkásszállás volt, ma már más épület áll a helyén. A vendéglő soroksári oldalán kuglipálya is volt, mely vonzotta az érdeklődőket. Tovább haladva Millennium-telep felé – az M0-ás híd környékén, egy nádgyár volt található. Ott dolgozták fel a téli, befagyott Dunán vágott nádat. Mi, gyerekek gyakran néztük, hogyan végzik számunkra érdekes munkájukat az ott dolgozók.

Ha lesétálunk a híd alá a hatalmas pillérek közé, és az úton visszafordulunk déli irányba, hamarosan elérjük az egykori hajógyár szerelőcsarnokát. Ennek a helyén volt a valamikori Glázer-strand „medencéje”, ami valójában egy hatalmas, téglalap alakú, földbe ásott gödör volt. Nem volt mély, így a kisebb gyerekeket is elengedték ide a szülők felügyelet nélkül; tudták, hogy a nagyobbak vigyáznak rájuk, és nem engedik őket bemenni a Dunába, ami itt elég mély, és veszélyes volt. Ez a kis tó, vagy medence mintegy tizenöt méterre volt a parttól.

Mögötte egy domb emelkedett, ahol forrásokból tiszta vizű kis patakocskák csordogáltak lefelé. Sokszor oltottuk szomjunkat a nyári melegben e források vizével. A domb felett a Fő úton állt a Glázer vendéglő. Emlékszem, a strand melletti kertben volt egy nagy szélkerék is. Egy mérnök tervezte, nagy acélvázon állt, és a szerkezet, amit mozgatott, vizet emelt ki a kert műveléséhez.

Tovább haladva a strand déli felén egy nagy, négyszög alakú nádas terült el, közepén fapadlókból ácsolt híd vezetett át. A nádas parti részén szép, sárga virágú vízinövények pompáztak. Egy alkalommal Pál Sanyi barátommal saját készítésű felszerelésünkkel pecázni mentünk. Át a fahídon, le a Duna partjára. Fogásunkat – néhány naphalat és paptetűt – kis iszákban a nádasba rejtettük el, mert horgászengedélyünk nem volt. Egyszer csak észrevettük, hogy közeledik a halőr. Nagyon megijedtünk, és futásnak eredtünk. Akkoriban még nagyon jó tudtunk futni, és még nem csak arra volt időnk, hogy zsákmányunkat is magunkkal vigyük, hanem arra is, hogy a híd fapadlóiból néhányat fölszedjünk magunk mögött, így a halőr nem tudott utánunk jönni. Ennek ellenére egészen a homokbányáig szaladtunk.

Harasztin a Duna mindkét oldalát sűrű nádas szegélyezte, de voltak benne olyan helyek, ahol csónakot lehetett vízre tenni, vagy fürdeni. Ilyen helyen állt egy fűzfa, aminek ága messze benyúlt a víz fölé. Innen ugráltunk fejest, amikor már nagyobb fiúk voltunk. Versenyeztünk, ki úszik mélyebbre: bizonyítékként iszapot, kavicsot, kagylót kellett felhozni a fenékről. Nemrég jártam arra - a volt hajógyár kerítése mellett vezet le az út a partra -, és az egykori fűzfát is megtaláltam… Egyik barátommal, Lichtner Lászlóval em-

A háború után épült hajógyár

lékeztünk a régi időkre, s ő még egy térképet is rajzolt emlékezetből a régi Duna-partról.

A háború után ismét találkoztunk, és örömmel láttuk, hogy a part nem változott, nem viselte meg a háború, az itt áthaladó front nem okozott nagy károkat. Sanyi, Petya, Visnovits, Hermann Gyuri, Koós Tibi, Rácz Jenő, a gitáros és én rendszeresen összejöttünk a Glázer-strandon, vagy mellette - a mai hajógyár területén - elterülő nagy tisztáson. Egyik alkalommal meglepődve láttuk, hogy ezen a tisztáson egy kis faház áll. Egy hajó parancsnoki fülkéje volt, és egy szép, fiatal, nálunk valamivel idősebb lány lakott benne. Elmondta, hogy ő a MAHART alkalmazottja, és ide hajógyár fog épülni. És valóban, nem sokára megjelent egy kotróhajó, valamint a part mellé kikötve egy uszály, és vele matrózok.

GIZI

A lány - akit Gizinek hívtak – amolyan mindenes volt. Végezte az irodai munkát, főzött a matrózokra, és rendbe tartotta holmijukat. Nem voltak sokan, és minden hétvégén hazautaztak a családjukhoz.

Ilyenkor mi mindig lementünk Gizihez, körbeültük a lányt, beszélgettünk, Rácz Jenő gitározott, nekem szájharmonikám és mandolinom volt. Még kis dalokat is farigcsáltunk, így szórakoztatva Gizit és saját magunkat. Egyre többször jártunk le a lányhoz. A matrózok azonban egy idő után megelégelték, hogy „elhódítjuk” tőlük Gizit, és mérgükben minden ruháját beledobálták a Dunába. Szerencse, hogy nyár volt, mert a lánynak a nádasba kellett elbújnia. Gyurka barátom hozta el neki saját ballonkabátját, abban ment haza. Szegény Gizinek mindene odalett, ruhájával együtt iratait és pénzét is elvitte a Duna. Valószínűleg nagy feltűnést keltett, amikor a nyári melegben utazott haza a villamoson, térden alul érő, nyakig begombolt férfi ballonkabátban.

IFJÚKOR A HUE-STRANDON

A Glázer-strandról fokozatosan áttettük a székhelyünket a HUE-strandra, amit a Haraszti Úszó Egylet alapított, és a szigeten volt a teniszpályák mellett. Ekkor én már felső iskolába jártam. Tanulmányaim miatt szükségem volt egy olyan munkahelyre, ahol kötetlen munkaidőben dolgozhatok, így hát kapóra jött a gombüzem, amely a Duna utca és az Autótechnika sarkán

A HUE-strand

álló ház - Ducek néni házának – udvarán működött. Emlékszem, a mai Autótechnika területén akkoriban egy hatalmas tisztás volt. A tisztáson nyárfák magasodtak, s árvíz idején csak a fák lombjai látszottak ki a magas vízből.

Visszatérve a gombüzemre: Jánosi Béla volt a tulajdonosa, aki testvérével és sógorával – Pista bácsival – közösen működtette az üzemet. Az inggombokat dunai kagylóból készítettük. Én egy kis esztergagépen dolgoztam, a kagylókból kis lapocskákat fúrtam ki, amikből – ha jól emlékszem – hét műveleten keresztül alakították ki a gombokat, és Béla bácsi a hét végén vitte az üzletekbe. A kagylókat egy házaspár csónakból, hálóval halászta ki, egész halmokat hoztak az üzembe. Soha nem hittem volna, hogy ennyi jó minőségű kagyló található a haraszti Duna medrében.

Mint említettem, a hajógyár építése miatt fokozatosan a HUE-szigetre húzódtunk át, ahol sok újabb élmény várt ránk. Mindig természet- és sportkedvelő fiúk voltunk, de itt az eddigi futkározás, úszás mellett megismerkedtünk az erősportokkal is. Ide több olyan fiú járt le, akik már versenyszerűen sportoltak: cselgáncsoztak, birkóztak, ökölvívók, vagy súlyemelők voltak: Mertz Flóri, aki az Újpestben cselgáncsozott, és nemzetközi sikereket is elért, vagy Csillag Miki, a fantasztikusan erős bokszoló, aki olyan nehéz csillekerekeket emelt fel, hogy ha nem láttam volna, el se hinném.

Ezen felbuzdulva elhatároztuk, hogy titokban kemény edzésbe kezdünk, hogy mi is ilyen erősek legyünk. Az Autótechnika elődje, az Autóker a HUE-stranddal szemben volt. A Duna-parton húzódó kerítés belső felén hatalmas, nehéz csillekerekek feküdtek. Akartunk venni egyet, de nem adtak. Ezért eldöntöttük, hogy más úton szerzünk egyet. Laci barátommal egy este magunkhoz vettünk egy nagy erős zsákot, és elindultunk. Lementünk az AUTÓKER kerítéséhez, és a már előre kiszemelt csillekereket kihúztuk a drótkerítés alatt. Beletettük a zsákba, de a neheze még csak ekkor kezdődött: hogyan visszük haza, hiszen egyikünk sem volt elég erős. Én voltam az értelmi szerző, de mivel Laci volt az erősebb, rá hárult a teherhordás feladata. Lement térdeplő helyzetbe, én a vállára tettem a kereket. Megpróbált felállni, de nem ment. Öt-hat próbálkozás után végre – az én segítségemmel – sikerült: nyakában volt a mintegy hatvan kilós kerék, vagy ahogyan mi neveztük ezek után: vacak.

Ekkor következett a lépcső, amely a ma már nem létező fahíddal szemben vezetett fel a mai Mindszenty utcai kereszthez. A most ott álló CBA

A szigetre vezető fahíd

áruház helyén egykor TÜZÉP-telep volt. A lépcső még meg van, de sok évvel ezelőtt lezárták, mert a síneken átvezető gyalogos átjáró megszűnt. Laci lépésről-lépésre küzdötte fel magát a lépcsőn, miközben én hátulról

toltam. Egy órába is beletelt, amíg elértünk Laciékhoz. A kapuban édesapja várt minket, mert anyukájától megtudta, hogy mi járatban vagyunk. Ahogy meglátta fiát nyakában a zsákkal, csak annyit mondott: „Azonnal vidd vissza ezt a vackot oda, ahonnan hoztad!" Laci, mint egy automata, megfordult, és még nagyobb sebességre kapcsolva elindult vissza azon az úton, amelyen ideáig elvergődtünk. Én szorosan a nyomában lépkedtem. Szegény barátom végigvitte terhét az utcán, át a síneken, és utolsó erejével a zsákot a lépcső melletti bozótba dobta. A csillekereket elnyelte az éjszakai sötétség. Ebben az utolsó mozdulatban – én úgy láttam – valami erős undor is volt. Talán ez volt az oka annak, hogy Horváth László barátomból sosem lett súlyemelő olimpiai bajnok… Később elmeséltük ezt társainknak, akik továbbadták a történetet annak a két lánynak, akikkel akkor jártunk, s akik később a feleségeink lettek. Ők, ha ugratni akartak, csak annyit mondtak nekünk: „Fiúk, láttunk két remek csillekereket, nektek valót!" Ilyenkor mi valami miatt visszafogottabbak lettünk. Hiába, nyomot hagyott bennünk a kaland, főleg Laciban, aki később bevallotta, hogy akkor este azért sietett olyan gyorsan visszafelé, mert érezte, ha lassít, vagy egy pillanatra is megáll, nem tudja továbbvinni a kereket.

Telt múlt az idő, lassan ősz lett, és én egyre szerelmesebb lettem a szőke lányba, akit a HUE-strandra vezető fahídon ismertem meg. A híd már nincs meg, de fényképét láttam a Helytörténeti Emléktárban. A régi képet nézve felidéztem Anit, amint a híd karfáján ülve lábát lóbálja, én álltam és néztem, s attól a pillanattól már csak ő létezett számomra a lányok közül. Ez 1956. június 22-én történt, ekkor ismertem meg Honti Annát, későbbi feleségemet.

1956 - FELNŐTTÉ VÁLÁS

1956 más történéseket is tartogatott számunkra, bár ezek már kevésbé voltak romantikusak. Október 22-én a Gellért-fürdő uszodájában találkoztunk egyetemista társaimmal. Egy rózsaszín röplapot mutattak, amin tizenhat pontban volt megfogalmazva az ifjúság követelése a hatalommal szemben, és ezt be akarják olvasni a rádióban. Másnap az Andrássy útra mentem, ott hatalmas volt a tömeg, mellyel a Kossuth téren kötöttem ki. Egyre nőtt a tömeg, később egy 2-es villamost is felborítottak. Mi elindultunk hazafelé. Pesterzsébetnél járva fegyverropogást hallottunk a város belseje felől. A Soroksári úton tankok jöttek a főváros felé, ezért gyalog jöttem a MÁV-sínek mellett Gyuri és Breza Jóska társaságában. Breza Jóska egy szláv származású fiú volt. Zömök, erős, kisportolt testalkatú – súlyt emelt –, de rendkívül

szelíd, jólelkű fiú volt. Édesanyja Amerikában élt, édesapja orosz volt. Egy útlevéllel jött át a Szovjetunióból, és már soha nem ment vissza a SZU-ba, ahogyan ő nevezte. Itt állást vállalt, és 56 őszén sikerült kijutnia Svájcba, ahova később édesanyja jött érte Amerikából és vitte magával a hőn áhított szabad világba. Breza Jóska és Hermann Gyuri az első ötezer magyar között voltak, akik Passauban menekülttáborba kerültek. Jóskával utoljára a HÉV-állomáson találkoztam egy hideg novemberi napon, majd télen a hangját hallottam a Szabad Európa rádióban, amikor itthon maradt barátainak üzent. Később még kaptam tőle leveleket is. Én egy másik, Balázs nevű barátommal elhatároztam, hogy elhagyom Harasztit, mert Pesten már a megtorló harcok folytak, és az a hír terjedt el, hogy az oroszok fiatalokat fognak le túszul. Elindultunk gyalog a vasút mellett. Kunszentmiklósig jutottunk. Innen a pusztáról szabadult rabokkal együtt Kiskunhalasra mentünk. Itt a váróteremben rendezkedtünk be, de nemsokára hangosbeszélőn felszólítottak az épület elhagyására, mert magyar és orosz páncélos alakulatok között nézeteltérés alakult ki, várhatóan harcokra kerül sor, és a magyar katonák elrendelték az épület kiürítését. Nem volt mit tenni, visszaindultunk Harasztira, megint gyalog. Egy hideg novemberi délutánon értük el a MÁV-alsó homokdombjait. Éhesek, piszkosak, szőrösek, elhanyagoltak voltunk, így csak sötétedés után mentünk be a faluba, hogy hazatérjünk. Távollétünkben két civil ruhás nyomozó keresett, de szüleink azt mondták, hogy külföldre távoztunk. Így ért véget az 1956-os év, amely januárban földrengéssel kezdődött, ősszel pedig egy másik rengéssel folytatódott, amely megrengette az akkori világ legnagyobb hatalmát is.

Amikor e visszaemlékezést gyűjtöttem elmentem a MÁV-alsónál arra a helyre, ahol Balázzsal feküdtünk a hideg földön várva a sötétedést, hogy hazamehessünk. Mennyit gyalogoltunk a sínek mellett! Talán ezek az emlékek okozzák, hogy a mai napig is szívesen bandukolok a vasúti sínek mellett, felidézve az ifjúkort a Jókai u 33-ban, a homokbányában és a Glázerstrandon. Balázs már nem él, a volt barátok és a régi társak közül már egyet sem találok. Úgy tudom, hogy a fiúk közül csak én vagyok már az élők között. Pál Sanyi, Visnovics Jóska, Guttyán Pista, Breza Jóska, Hermann Gyuri, Kun Balázs, Versánszki Laci, Varga Ede, Humpók Pista több éve halottak. Sok nevet mondhatnék még, de e visszaemlékezés terjedelme ezt nem teszi lehetővé. Barátok voltunk, ki közelebbi, ki távolabbi, de sosem volt köztünk harag. Harasztiak voltunk, itt voltunk kisfiúk, itt jártunk iskolába, az élet szétszórt minket, mindenki ment a maga útján, de a legtöbben itt maradtak, vagy visszatértek, hogy itt éljék le életüket, melyet összekötött egy név: Dunaharaszti.

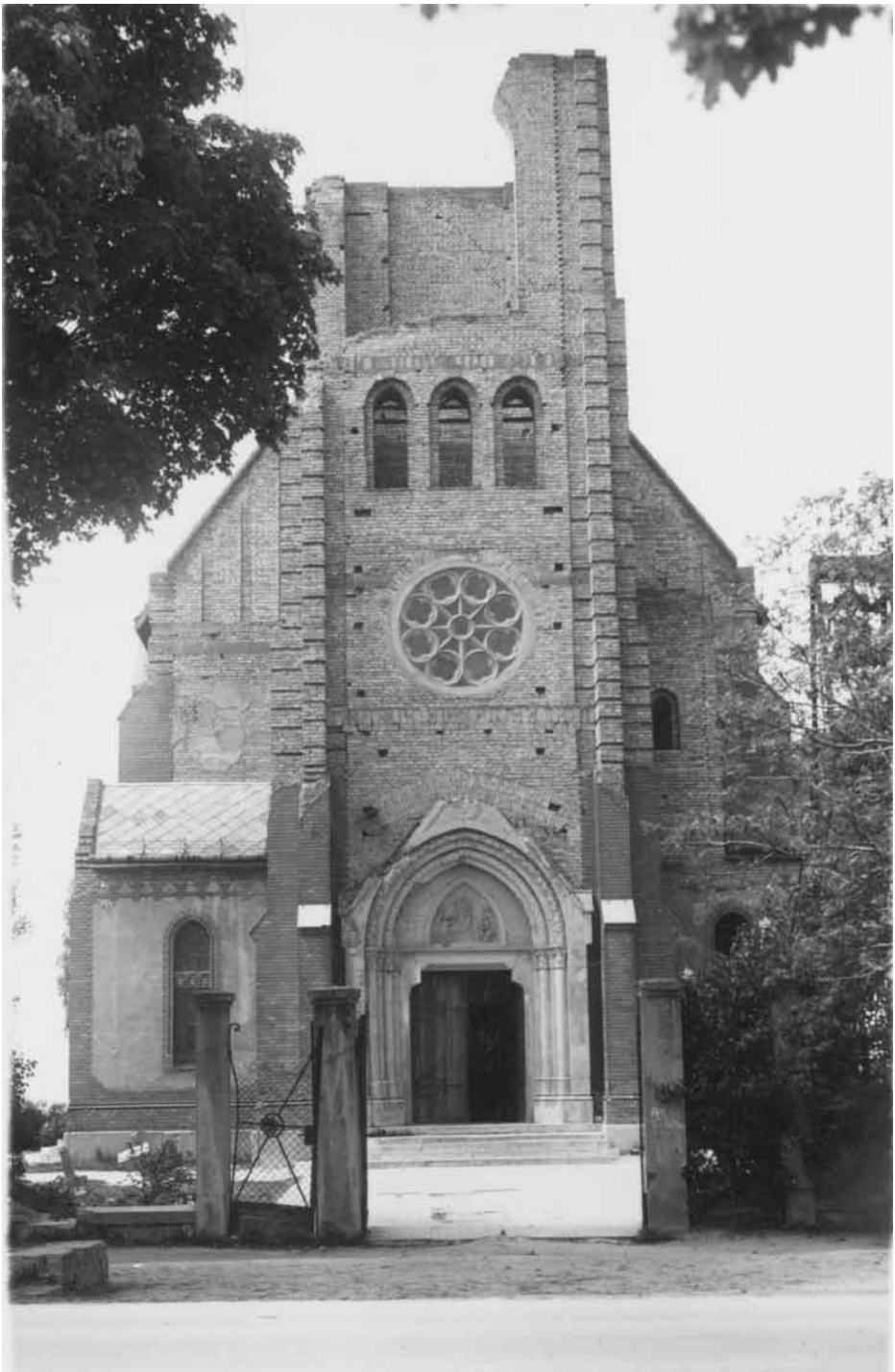

A földrengésben megsérült templom

EMLÉKEK A KIKÖTŐBEN

„Itt, ahol most ülök, volt egy hajóállomás,
úgy tűnik már mindez, mint egy álmodás.
Ötven év előtte, sok iskolás gyerek,
várt egy gőzhajóra e parti stég felett.
És ott messze távol feltűnt egy hajó,
sok kisdiák álma, ki messze induló.
Nem tudta még akkor sem Sanyi, sem senki más,
hogy ez lesz az utolsó közös kirándulás.
Csendben úszott velünk az a kis hajó,
lányok, fiúk ajkán vidám volt a szó.
Fülembe cseng még egy játék dallama,
mintha régen elmúlt korról vallana:
Megy a gyűrű vándorútra, egyik kézről a másikra.
Aki tudja, meg ne mondja, merre visz a gyűrű útja…”

Itt ülök a hajóállomás betontuskóján, és gondolataim visszaszárnyalnak a múltba, a Glázer-strandra. Amikor megláttuk, hogy Taksony felől feltűnik a kis gőzhajó, amely Dömsödről jött, odasereglettünk a partra, és amikor már elég közel volt, beugráltunk a vízbe. Aki be tudott kapaszkodni a hajó után kötött kis csónakba, nagy tekintélyt vívott ki magának a társak előtt, ugyanis

Kikötő

jó úszónak kellett lennie, ha a nagy hullámverésben vállalkozni mert erre a feladatra. Siker esetén felvételt nyerhetett a csónakmászók klubjába. Mi, akik rendszeresen jártunk a „Glázerre", később pedig a „HUE-ra", idővel szinte vízi lénnyé váltunk.

Egy időben divatba jött a távúszás, amit Kun Balázs vezetett be. Ezt kevesen űztük, mert időigényes volt és fárasztó. Egyszer Balázzsal és Hermann Gyurival hármasban kipróbáltuk, hogy mennyit vagyunk képesek egyvégtében úszni. A HUE-strandon gázoltunk a vízbe. Gyuri és én egészen a soroksári szigetig úsztunk, majd onnan vissza. Balázs csak estefelé érkezett meg; ő egészen az erzsébeti csónakházakig úszott, de onnan visszakergették a csónakosok, mert zavarta őket az evezésben.

Ez a kikötő, ahol ülök, remek fejesugró hely volt, bár én sosem mertem fejest ugrani. Emlékszem, volt egy Ali nevű, fekete hajú mohamedán fiú, aki Jugoszláviából repült át Magyarországra egy sportgépen. Ő egy Zsuzsa nevű lány kedvéért – aki akkor súlylökésben ifi világrekorder volt – a betonhíd legmagasabb pontjáról ugrott fejest a Dunába. Túlélte.

Életelemünk volt a sport. Volt, hogy távfutóversenyt rendeztünk a szigeten. A HUE strandról indultunk, a kikötő mellett elfutva a Rákóczi-strandnál balra kanyarodtunk, és a félsziget másik oldalán vissza a kiindulópontra. Ezt a távot olyan ezer méterre taksáltuk. De sokszor is szaladtuk végig ezt az utat! Máskor erőfejlesztő gyakorlatokat végeztünk. Volt egy olyan fa a szigeten, aminek az ágán húzódzkodtunk. Én húszat húzódzkodtam, ez közepes teljesítmény volt. Anit, későbbi feleségemet én emeltem fel, hogy elérje a faágat. Amikor fent volt, már nagyon profi módon húzódzkodott. Csak később tudtam meg, hogy otthon a barackfán fel van szerelve egy gyűrű a számára, amelyen már kislány kora óta gyakorol. Ilyen sportélet folyt akkoriban.

Azt a csillekereket, amit olyan kalandosan szereztünk meg és váltunk meg tőle, valaki megtalálta, és beiktatta a strand sporteszközei közé. Ha jól emlékszem, volt egy negyven, egy hatvan kilós, és később szereztek egy hetvenkilós kereket is. De ezt már csak Csillag Miki, Mertz Flóri, Kun Balázs és az ilyen magasabb súlycsoportú, versenyzéssel foglalkozó fiúk tudták megemelni. Ilyen volt Kós Tibi és testvére Árpi: Tibi, akit – úgy tudom tervezőmérnök lett – az egyik legerősebb fiúnak tartottuk köreinkben.

Aki nem volt ilyen erős, más sportágban jeleskedett. Versánszki Laci – sajnos már nem él – fiatal korában gúlatornász volt, és sok érdekes gyakorlatra tanított bennünket: Balázs volt a tartóember, hanyatt feküdt, könyökbe hajlította a karját, én kezére támaszkodva kézen álltam. Ez látványos mutatvány volt. Ani, aki szintén ügyes tornász volt, rábeszélt egy gyakorlatra: Hanyatt feküdtem a földön, könyökömet letámasztottam, s ő kézen állt a

kezemen, majd lassan felálltam, s ő a fejem fölött volt kézenállásban. Több alkalommal így mentünk be a vízbe. Tetszett neki, hogy a fiú, akivel járt, mennyire imponál ezzel a többi lánynak.

Nekem a sok sport ellenére is reumatikus fájdalmaim voltak. Jártam orvosi kezelésre is, de szinte semmit sem használt. Ekkor ásták Haraszti határában a Duna-Tisza csatornát. Valamelyikünk kitalálta, hogy az iszappakolás gyógyítja a betegségemet. Balázzsal lementünk a csatorna partjára, ahol egy friss, nyúlós iszaptenger volt. Belemártóztunk a sárgás, agyagba, majd kifeküdtünk a tikkasztó napsütésbe. Olyan keményre száradt rajtunk az iszap, hogy vagy egy fél órát kellett fürödnünk, mire le tudtuk mosni magunkról. Ezt többször ismételtük. Hogy ettől múlt-e el a reumám nem tudom. Ani viszont nem tudta, hova tűnünk el rendszeresen Balázzsal. Egyszer kilesett minket, és nagyon kinevetett. Ezért megbüntettük: bemártottuk az iszapba, és úgy vittük vissza a strandra. Most rajta derültek a többiek, ám ez a tréfa olyan jól sikerült, hogy divatba hoztuk vele az iszapfürdőzést. Egyre többen jártak le a csatorna partjára.

Akkoriban teli volt a Duna-part strandolókkal. Az öreg János bácsi volt a mentőcsónakos, és Kreisz Tomi volt a segítője. János bácsinak volt ott egy vendéglője, ahol egy nagy betonkörön táncolni is lehetett. Itt lent a strandon a sok játék, kaland, romantika mellett életre szóló barátságok is köttettek. Egymás után jelennek meg képzeletemben a régi barátok: Lunzer Dodi, a fodrász, aki bár idősebb volt nálunk, mégis jóban volt sokunkkal. Többedmagammal jártunk fel hozzá sakkozni a Szántó-vendéglőbe, a későbbi kultúrba, a sakk-körbe. Pálffay Gabi, aki akkor járt egyetemre, a cserkészetből volt ismerős sokunknak. Többször beszélgettünk vele a strandon táplálkozási szokásainkról, mert voltak közölünk olyanok, akik nagyon keveset ettek, vagy szinte alig ettek húst. Cezi Jancsi – jó haverunk – sokszor kinevetett emiatt minket. Kollár Gyuri feleségével Nusival törzsvendég volt a strandon, mai is ott laknak a szigeten, a hídhoz közel. A Schmidtek – akikről már a homokbánya-csatában meséltem – is a sziget gyermekei voltak. Rácz Jenő, a Glázer-strand gitárosa és Gizi, akinek a matrózok vízbe dobták a ruháit. Ribáry Lacit Gyöngyösön a honvédségben ismertem meg. Parancsnokunk svábosan „Bőrgolónak” nevezte, mert jól focizott. Én hosszútávfutó voltam, nekem „Növényevő” lett a nevem. Humpók Pista, aki egyszer nem jött iskolába, mert nem tanulta meg a történelmet, és biztos volt benne, hogy Szentirmai feleltetni fogja. Másnap azzal magyarázta a hiányzást, hogy egy útonálló megtámadta, és megfenyegette, ha iskolába megy, megveri. Behívták beszélgetésre az igazgatói irodába. Hogy ott mit mondtak neki, nem tudni, de többet nem hiányzott történelem óráról.

Luttenberger Guszti kedves, szelíd fiú volt, sokan szerettük őt. Vele sokat beszélgettünk akkor is tabunak számító dolgokról. Ma már kevesen emlékeznek azokra az időkre. Kiss Feri barátomat – aki nagy természetbarát volt –, szintén sokan ismerik, ő segített a régi helyszíneket azonosítani, melyek most filmként peregnek le előttem, mintha Tilly bácsi mozijában lennék. Tilly bácsit nagyon szerettük. Sokszor megengedte, hogy egy jeggyel – 20 fillérért – ketten menjünk be egy-egy Tarzan, vagy Stan és Pan filmre. Vele kapcsolatban van egy régi családi emlékem is. Keresztanyámmal, aki Esztergomból jött, és nálunk nyaralt, moziba mentünk. Késésben voltunk, és a sietségben fordítva vette fel elegáns ruháját. Ezt senki sem vette észre a kapkodásban. Ő pedig nem értette, hogy az előcsarnokban miért nézik olyan sokan. Tilly bácsi jött oda, és csendesen figyelmeztette. Ilyen ember volt, kedves és jólelkű.

A fiúk közül Újszászi Jancsi, Jávor Laci, Borókai Tibi, Slezák Laci, Báder Jóska, Szokkó Sanyi és a testvére Zoli, nagy mozilátogatók voltunk. Időnként tanári ellenőrzések voltak, és ha megláttak minket az utolsó előadáson szülői felügyelet nélkül, bizony megdorgáltak, és volt, hogy a szülőt be is hívták az iskolába. Egyszer olyan filmet néztünk meg, amit otthon ugyan megengedtek, de az iskola tiltott. Ezért sokan intőt kaptunk. Elhatároztuk, hogy bosszút állunk a tanári karon. Egyik társunk, amikor légó-ügyeletes volt, belopózott az üres tanáriba, és átjavította az egész osztálynaplót. Nem csak a magaviselet jegyeken javított, de valamennyi bukásra álló tanulót felmentette. Secit – így becéztük – viszont csak nagy nehezen mentették fel, miután fény derült a „projektre”.

MERENGÉSEK SÉTA KÖZBEN

Nemrég végigsétáltam a Sport-szigeten és a Duna-parton. Mennyi a változás! A szigeten a mai erdő helyén akkor lápos nádas volt gazdag vízi növényzettel, buzogányokkal. A vasudvari helyén rét zöldellt, négy hatalmas nyárfa terebélyesedett, és még folyt a Duna a HÉV-töltés alatt. A betonhídtól délre most rendezett üdülősor van, a mi időnkben – valamivel feljebb – csak néhány földbe vájt, szalmatetős jégverem volt, ahol régebben a kocsmárosok tárolták a Duna télen kivágott jegét. A Duna-Tisza csatorna torkolatához érve néztem a szemben elterülő Paradicsom-szigetet, s felrémlett előttem a Paradicsom csárda, furcsa nevű tulajdonosával, akit talán Stiglincnek hívtak. Egy régi ismerős haladt erre csónakjával. Mellé szegődtem, és immár lassú evezőcsapásokkal haladtunk a csatornán tovább. Kis idő múlva kiszálltam, s

egy régi úton gyalog indultam el a szántóföldek mellett a Fő út felé. Sokszor jártunk erre egykori iskolai kirándulásokon. Fölkaptatva az emelkedőn, a Fő úthoz érve baloldalon egy serfőző vendéglő található, szemben vele egy régi kiskocsma, ahova betértem és szomjamat oltottam. Hazafelé megálltam a községháza előtt, néztem az épületet: régen is községháza volt, majd néhány évig tanácsháza. Már nincs meg az a torony, amelyben Tamássy Gyurkával egy emlékezetes légószolgálattal jutalmaztuk meg Gyuri papáját. Ki gondolta volna akkor, a HUE-strandon, hogy Luttenberger Guszti egykor polgármester lesz, Gregus Marci pedig önkormányzati képviselő, vagy a vad Tornai Jóska híres költő?

Gyermekkorom a dunaharaszti homokbánya és a Glázer-strand volt, ifjúságom a HUE-strand. Valamikor úgy mozogtunk a haraszti Duna-parton, mint egy amerikai indián az Amazonason. Társaimmal szinte minden fát, minden bokrot ismertünk Harasztin, s alig akadt, amelyhez valamilyen emlék ne fűződött volna.

Elbeszélésem a negyvenes években kezdődött, és 1961-ben ért véget, amikor megnősültem, s véget ért ifjúkorom. Azóta eltelt több mint harminc év, változtak a korok, divatok, változott Dunaharaszti is. De az élet folyik tovább, s mi, akik itt lakunk, s akár régiek vagyunk, akár újak, akkor tudunk itt boldogan élni, ha megtaláljuk Haraszti szépségét, romantikáját, mert mindez nem csak a múltban létezett, mind meglelhető ma is. Ez a szépség és romantika azonban nem csak a természet csodáiban rejlik, hanem bennünk: nekünk kell megteremteni azt együtt, itt, Haraszti ege alatt.

UTÓSZÓ

Végh Gábor ezt a visszaemlékezést 1993-ban mondta hangszalagra, ami sajnos csak 2007-ben került birtokunkba. A szerző 2008. március 15-én – nemzeti ünnepünkön – hunyt el. Élete utolsó szakaszában egyedül élt, hozzátartozóit, ha vannak, nem ismerjük. Csak néhány írás a régi „Visszhang" újság lapjain és magnókazettán rögzített hangja, ami megmaradt a haraszti utókornak, valamint egy szerény síremlék és egy fejfa, ami alá általunk nem ismert jólelkű emberek rendszeresen visznek virágot. Köszönet érte.